

รศ.ดร.สุวิมล ธีระการเกียรติ : สื่อการแสดงผลพื้นฐานในการสืบทอดประเพณีประติมากรรมของกลุ่มวัยรุ่นอีสาน¹

รุ่งลดิศ จตุรไพศาล²

สมสุข หินวิมาน³

(วันที่รับ: 2 ส.ค. 2566; วันที่แก้ไขเสร็จ: 19 ธ.ค. 2566; วันที่ตอบรับ: 20 ธ.ค. 2566)

บทคัดย่อ

รถแท่เป็นสื่อพื้นบ้านที่เป็นการแสดงดนตรีที่มีความทันสมัยที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นอีสาน มักใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะงานบวชในภาคอีสาน งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงรถแท่กับวัฒนธรรมอีสานและวัยรุ่น และการสืบทอดของรถแท่ผ่าน การประดิษฐ์ประเพณีที่มีกลุ่มวัยรุ่นอีสานเข้ามามีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการศึกษาพบว่า รถแท่เกิดขึ้นจากการประดิษฐ์ ประเพณีของกลุ่มผู้มิต้นทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นคนอีสาน บริบทสังคมอีสานใหม่ที่พัฒนาขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยส่งเสริมให้วัยรุ่นอีสานมีต้นทุนความรู้และต้นทุนทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นอำนาจที่ทำให้ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการประดิษฐ์ประเพณีได้รถแท่จึงมีการแสดงที่ทันสมัยตอบสนองรสนิยมวัยรุ่นอีสาน ทั้งนี้รถแท่สามารถสืบทอดคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพิธีศักดิ์สิทธิ์และบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่สร้าง ผลประโยชน์ให้คนในชุมชนไว้ได้ รถแท่จึงเป็นประเพณีประดิษฐ์สร้างผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ให้กับผู้ประกอบการ รถแท่ และเป็นพื้นที่สร้างความสนุกสนาน ปลดปล่อยทางอารมณ์โดยเฉพาะเรื่องเพศให้กับกลุ่มวัยรุ่นและยังช่วย พัฒนาทักษะด้านการแสดงเกี่ยวกับดนตรีให้กลุ่มวัยรุ่นอีกด้วย รถแท่จึงเป็นประเพณีประดิษฐ์ที่ “คนที่มีส่วนร่วม ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์”

คำสำคัญ: รถแท็กซี่ การแสดงพื้นบ้าน ประเพณีประติมากรรม การสืบทอด วัฒนธรรมอีสาน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่ง/ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “รถแท่และการเดินบันได: วิจัยรุ่นอีสานใหม่กับการประดิษฐ์ประเพณีและการสื่อสารเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรม”

² นักศึกษาปริญญาโท สาขาสื่อสารศึกษา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อีเมล rungladit.jatur@dome.tu.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล hsomsuk@tu.ac.th

* อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Live Music Truck: Folk Performance and Inheritance by Inventing Tradition of Isan Youth⁴

Rungladit Jaturapaisan⁵

Somsuk Hinviman⁶

(Received: August 2, 2023; Revised: December 19, 2023; Accepted: December 20, 2023)

Abstract

Live music truck is folk performance which performing modern styles music popular among young Isan audiences. It is mostly used to perform in traditional and religious ceremonies in Isan (Northeast Thailand). This qualitative research examined the relationship between Live music truck, Isan culture, and Isan youth who inherited the Live music truck by inventing traditions. Data was collected by document analysis, field observation, and in-depth interviews. The research finding shows that Live music truck is originated by Isan people those who have economic capital. New Isan social that is created, contexts economically, societally, and culturally, empowering Isan youth with their knowledge capital and economic capital to invent the tradition that made Live music truck to meet contemporary tastes of youth. Live music truck continues to perform in sacred ceremonies and folk media, benefiting community residents. In addition, Invented tradition of Live music truck profits impresarios, as entertainment offers an emotional release and expressive space for Isan youth to enhance music performance skills. In this way, Live music truck becomes invented tradition benefiting all stakeholders.

Keyword: Live Music Truck, Folk Performance, Invented Tradition, Inheritance, Isan Youth

⁴ This article is based on a master's thesis, Rod Hae and Ban Dao Dances: New Isan Young Blood and Their Invented Tradition and Communication for Cultural Struggles

⁵ Student in Master of Arts (Communication Studies), Thammasat University

Email rungladit.jatur@dome.tu.ac.th

⁶ Associate Professor Dr. at Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Email hsomsuk@tu.ac.th

* Thesis advisor

1. บทนำ

ภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมเดิมภาคอีสานเป็นสังคมเกษตรที่ถูกมองว่าล้าหลัง แต่ในช่วงหลังยุคสงครามภาคอีสานได้รับการพัฒนาจากนโยบายรัฐเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ภาคอีสานพัฒนาไปสู่บริบทของสังคมสมัยใหม่ที่มีการเติบโตของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม รวมถึงส่งผลให้สังคมอีสานเชื่อมโยงกับสังคมโลกมากขึ้นและเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ที่ว่า “อีสานใหม่” (กำจร หลุยยะพงศ์, 2556, น.396 อ้างถึงใน ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560, น.73)

ความเป็นอีสานใหม่ได้ส่งผลให้เกิดการไหลของวัฒนธรรมภายนอกเข้าสู่ท้องถิ่นอีสานมากขึ้น ทั้งนี้วัฒนธรรมอีสานก็ไม่ได้สูญหายไป เนื่องจากภาคอีสานมีการสร้างสรรค์สื่อบันเทิงประเภทต่าง ๆ จากการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ขึ้นไม่ว่าจะเป็น ภาพยนตร์ ละคร เพลง โดยที่ยังสามารถรักษาลักษณะทางวัฒนธรรมตนเองเอาไว้ ตัวอย่างเช่น หมอลำซึ่งที่มีการนำเครื่องดนตรีสากลมาใช้แสดง การแต่งกายที่มีสีสันฉูดฉาดแตกต่างจากวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็ยังใช้วิธีการร้องและทำนองดนตรีแบบหมอลำพื้นบ้าน (พันธกานต์ ทานนท์, 2564, น.142-156)

สื่อพื้นบ้าน (Folk Media) เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดต่อกันมาทำให้สามารถสะท้อนลักษณะเฉพาะของคนในพื้นที่นั้น ๆ รวมทั้งยังมีบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในชุมชนเป็นอย่างดี สื่อพื้นบ้านสามารถจำแนกได้หลายประเภทตามแนวคิดที่หลากหลายในสายวิชาการ โดย กาญจนา แก้วเทพ, สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์, และทิพย์พฐ์ กฤษสุนทร (2554) จำแนกสื่อพื้นบ้านออกเป็น 3 ประเภท ประเภทแรกคือ สื่อประเพณีพิธีกรรม เป็นสื่อที่มีลักษณะที่เชื่อมโยงโลกของศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ มีความเข้มงวดและเป็นทางการ ประเภทที่สองคือ สื่อการแสดงพื้นบ้าน เป็นสื่อที่มีมิติทางศาสนา (มิติทางธรรม) ร่วมกับสังคม (มิติทางโลก) มักจะมีความสัมพันธ์กับสื่อประเพณีพิธีกรรมผ่านการใช้ประกอบพิธี มีการแบ่งบทบาทเป็นศิลปินกับผู้ชม เปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมกับการแสดงได้ และต้องมีการคำนึงถึงกลุ่มผู้ชมเพื่อสืบทอดนอกเหนือจากศิลปินด้วย และประเภทที่สามคือ สื่อวัตถุพื้นบ้าน เป็นสื่อที่มีการผลิตในลักษณะงานศิลปะที่เป็นสินค้า มีความสัมพันธ์กับทุน ความรู้ เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างคน เงิน ท้องถิ่น มักมีความเกี่ยวข้องกับสื่อพิธีกรรม โดยอาศัยความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

รณรงค์ เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้าน (Folk Performance) เป็นการแสดงสดแบบวงดนตรีบรรเลงบรรทุก เน้นการแสดงเพลงแนวหมอลำซึ่ง สามารถเคลื่อนที่แสดงตามพื้นที่ต่าง ๆ ได้ง่าย นิยมใช้แสดงประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงพิธีแห่ เช่น งานบวช งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น นับเป็นลักษณะการใช้งานแบบเดียวกับขบวนแห่ดนตรีสด เช่น วงแห่กลองยาว วงแห่พืฒ ซึ่งจัดเป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่มักใช้งานประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรมที่มีมาอย่างยาวนานในภาคอีสาน ปัจจุบัน (ทศวรรษที่ 2560) ในภาคอีสานนิยมจ้างรณรงค์มากกว่าขบวนแห่ดนตรีสดประเภทอื่น เนื่องจากสามารถเคลื่อนที่ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่ต้องเตรียมการเยอะ และยังมีเทคโนโลยีที่มี

ศักยภาพแบบเดียวกับเวทีคอนเสิร์ตหมอลำซึ่ง ทั้งนี้รถแห่จะมีความแตกต่างตรงที่ในการแสดงจะไม่มีเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ใช้เพียงเครื่องดนตรีสากลเท่านั้นประกอบไปด้วย 4 ชิ้นหลัก ได้แก่ คีย์บอร์ด กีตาร์ไฟฟ้า เบส และ กลองชุด ส่วนเพลงที่แสดงจะมีทั้งเพลงหมอลำซึ่ง เพลงที่กำลังเป็นกระแสสังคม เช่น “ชุดโกโกว” “ธาตุทองชาวด” รวมถึงเพลงสากล เช่น “Young Dumb and Broke” โดยมักจะมีการดัดแปลงเพลงให้เป็นการทำนองรูปแบบหมอลำซึ่งอยู่เสมอ รถแห่จึงมีลักษณะโดดเด่นตรงที่เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่ผสมผสานกับความเป็นสากลเข้ากับความเป็นท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี โดย อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (2565, น.212-214) ได้สรุปพัฒนาการเปลี่ยนแปลงจากขบวนแห่ดนตรีสดมาสู่รถแห่ออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

1. ยุคดั้งเดิม อยู่ในช่วงก่อนทศวรรษที่ 2520 เป็นยุคที่ขบวนแห่ดนตรีสดทั่วไปยังไม่มีรถแห่ เช่น การแห่กลองยาว การแห่พิน เป็นการแสดงดนตรีพื้นบ้านที่เรียกว่า ลาย ในรูปแบบแห่เป็นหลักและยังไม่มีนักร้อง
2. ยุคผสมวง อยู่ในช่วงประมาณทศวรรษที่ 2520 เป็นยุคที่วงขบวนแห่ดนตรีสดพัฒนาขึ้นโดยเริ่มนำเครื่องดนตรีสากลมาผสมผสานกับพื้นบ้านมาแต่ยังไม่มียุคนี้ นอกจากนั้น จารุวรรณ ดวงคำจันทร์ (2564, น.45-46) ได้อธิบายว่า ในช่วงทศวรรษที่ 2520 เริ่มมีการใช้รถเข็นมาขนเครื่องขยายเสียงเพื่อใช้แสดงดนตรีเรียกว่า รถยู่ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีความคล้ายใกล้เคียงกับรถแห่
3. ยุครถแห่ดนตรี อยู่ในช่วงประมาณกลางทศวรรษที่ 2530 ในยุคนี้เป็นยุคกำเนิดของรถแห่ จากการที่เริ่มมีการนำเอารถบรรทุกขนาดเล็กมาใช้ขนเครื่องเสียงและเครื่องดนตรีเพื่อทำการแสดงบนรถ การแสดงดนตรีในยุคนี้เริ่มมีการเปิดแผ่นเสียงที่มีเนื้อร้อง แต่ถ้าหากเป็นการแสดงสดจะยังคงไม่มีนักร้อง
4. ยุครถแห่ดนตรีสด อยู่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นไป เป็นยุคที่เป็นการบรรเลงดนตรีที่มีรูปแบบแปลกใหม่แตกต่างไปจากเดิม มีการดัดแปลงรถบรรทุก ติดตั้งเครื่องเสียงและไฟแบบเดียวกับเวทีคอนเสิร์ต ใช้หม้อแปลงไฟฟ้าขนาดใหญ่ติดตั้งที่ตัวรถเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า และมีการเพนต์สีที่ฉูดฉาดเป็นเอกลักษณ์ ต่อเติมโครงสร้างบางส่วนเพื่อให้สามารถบรรทุกเครื่องเสียง นักร้อง นักดนตรี รวมถึงติดไฟแสงสีได้มากขึ้น

ภาพที่ 1 ภาพปกคลิปวิดีโอการแสดงรถแห่ใน YouTube

ที่มา: อีสานรถแห่. (3 กุมภาพันธ์ 2566). แม่ฮ้างมหาเสน่ห์ + ดองๆ + แม่ฮ้างน้อย – รถแห่ที่คนเจริญชาวด

[Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=B3qH6kwNTtE>

จากภาพที่ 1 รถแห่ในปัจจุบันจะมีสื่อโซเชียลมีเดียเป็นของตัวเองทั้งแฟนเพจเฟซบุ๊ก (Facebook) และช่องยูทูบ (YouTube) โดยมักจะมีการลงวิดีโอการแสดงสดของวงตนเองเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงกลุ่มลูกค้ามากยิ่งขึ้น ทำให้รถแห่มีความแตกต่างจากสื่อการแสดงพื้นบ้านทั่วไปโดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้เพื่อให้สามารถเข้าถึงคนทั่วไปได้มากยิ่งขึ้น การใช้สื่อโซเชียลมีเดียร่วมกับการใช้เพลงและดนตรีที่ทันสมัยได้ส่งผลให้รถแห่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นเป็นอย่างมากเนื่องจากสามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีรูปแบบและเนื้อหาการแสดงที่ตอบสนองรสนิยมวัยรุ่นได้เป็นอย่างดี โดยกลุ่มวัยรุ่นมักจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการแสดงของรถแห่ด้วย “การเต้นบั้นเต้า” ซึ่งเป็นการเต้นโยกสวอนแอวเป็นหลักแตกต่างจากการมีส่วนร่วมของผู้ชมในขบวนแห่ดนตรีสดประเภทอื่นที่เป็นการรำแบบฟ้อน เซิ้ง โดยจะเรียกผู้ที่เต้นโดดเด่นว่า “ดาวรถแห่” ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นผู้หญิงและกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ดาวรถแห่มักจะถูกใช้นำเสนอในวิดีโอของรถแห่ในยูทูบทั้งในเนื้อหาและปกคลิปร่วมกับการแสดงดนตรีของศิลปินรถแห่อยู่เสมอ ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศและดึงดูดความสนใจให้กับผู้ชมมากยิ่งขึ้น ดาวรถแห่จึงนับเป็นการเปลี่ยนบทบาทจากผู้ชมเป็นผู้แสดงที่ช่วยทำให้บรรยากาศการแสดงรถแห่มีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

ความนิยมของรถแห่ในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดกลุ่ม “แฟนคลับ” ติดตามวงรถแห่เรียกว่า “เอฟซีรถแห่” ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นโดยจะมีการเดินทางข้ามจังหวัดเพื่อไปชมการแสดงรถแห่เวทีตนเองชื่นชอบอยู่เสมอ (จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์, 2564, น.57-83) นอกจากกลุ่มวัยรุ่นที่เป็นผู้ชมแล้ว กลุ่มศิลปินรถแห่ส่วนใหญ่ในยุคนี้นี้ยังเป็นวัยรุ่นอีกด้วย โดยมีกลุ่มศิลปินนักร้องอีสานรุ่นใหม่ เริ่มต้นจากการเป็นนักร้องรถแห่ก่อนมีชื่อเสียงจนสามารถออกซิงเกิ้ลเพลงเป็นของตนเองรวมถึงตระเวนรับงานร้องเพลงทั่วประเทศได้ เช่น โชค โชคมงคล ที่ทำเพลง “ต.ล.ก.” ร่วมกับบอล เชิญยิ้ม มีการตระเวนร้องเพลงทั่วประเทศตอนอายุราว 20 ปีเท่านั้น ทั้งหมดนี้นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาขับเคลื่อนรถแห่ของกลุ่มวัยรุ่นอีสานที่เป็นคนรุ่นใหม่ และเนื่องจากรถแห่มักจะใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ จึงส่งผลให้เป็นการดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับสื่อประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ใช้รถแห่แสดงประกอบมากยิ่งขึ้น

รถแห่แม้จะมีลักษณะที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมดั้งเดิมในอดีตอย่างขบวนแห่ดนตรีสดหรือหมอลำซิ่ง แต่ก็มีบางส่วนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการแสดงบนรถ การใช้เครื่องดนตรีสากลทั้งหมด รวมถึงเพลงที่มีความทันสมัยเพื่อตอบสนองรสนิยมของผู้ชม ซึ่งเป็นลักษณะแบบบริโภคนิยมที่เน้นการปรับเปลี่ยนเพื่อการจ้างงานรถแห่จึงจัดเป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่มีลักษณะเป็น ประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ตามแนวคิดของอีริก ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551, น.198-199) นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์สายมาร์กซิสม์ชาวอังกฤษที่อธิบายว่า ประเพณีหรือวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับอดีตทั้งหมดแม้จะมีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องกับอดีตก็ตาม เป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาผ่านการเลือกสรร (Selection) รูปแบบวัฒนธรรมบางอย่างจากอดีตมาสื่อสารและตีความใหม่ในลักษณะของ “การประดิษฐ์ประเพณี” เพื่อเป้าหมายในการสร้างสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของร่วมกัน (Sense of Belonging) โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางวัฒนธรรม (The Culture Elite) ที่ประดิษฐ์ประเพณีขึ้นเพื่อควบคุมให้มวลชนเกิดสำนึกคล้ายตามเพื่อผลประโยชน์ของผู้ประดิษฐ์ประเพณี

แนวคิดประเพณีประดิษฐ์เป็นแนวคิดที่เริ่มถูกนำมาใช้ศึกษาสื่อประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยส่วนมากมักจะเป็นการศึกษาประเพณีประดิษฐ์โดยกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคมซึ่งเป็นคนภายนอกวัฒนธรรมโดยเฉพาะหน่วยงานรัฐ เช่น งานศึกษาของ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2560) ที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงพบว่า หน่วยงานรัฐ (รัฐส่วนกลาง) จัดโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากการนำสื่อประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ มาปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นใหม่โดยมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม แต่ในรายละเอียดกลับแตกต่างกัน เช่น งานบุญบั้งไฟ ถูกหน่วยงานรัฐเข้ามาปรับเปลี่ยนให้เป็น บุญบั้งไฟไทยแลนด์ และถูกกลดรายละเอียดในส่วนของตนตรีและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อถึงเรื่องเพศสง เพื่อให้ง่ายเป็นมาตรฐานแบบรัฐส่วนกลาง ทำให้ประเพณีดังกล่าวแม้จะได้รับการส่งเสริมแต่ไม่ได้ตอบสนองความรสนิยมของชาวบ้านในท้องถิ่นมากนัก ในทางกลับกันได้ตอบสนองความต้องการของหน่วยงานรัฐในด้านผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจการท่องเที่ยวให้กับหน่วยงานรัฐมากกว่า

ในกรณีของรถแห่ได้แสดงให้เห็นถึงการประดิษฐ์ประเพณีโดยกลุ่มคนอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่ในปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนรถแห่ทั้งการเป็นศิลปินและผู้ชม กลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้ไม่จัดเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางวัฒนธรรม แต่เป็นกลุ่มคนอีสานที่มีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเข้ามาประดิษฐ์ประเพณีด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ของ กาญจนา แก้วเทพ (2554, น.23) ในหนังสือ “สื่อพื้นบ้านศึกษาในสายตานักมานุษยวิทยา” ว่า การประดิษฐ์ประเพณีส่วนใหญ่มักจะเป็นอำนาจของผู้มีอำนาจทางสังคม แต่กลุ่มคนที่เป็นประชาชนรากหญ้าก็สามารถประดิษฐ์ประเพณีได้ โดยยกตัวอย่างงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารความหมายการพัฒนาระหว่างชาวบ้าน: กรณีศึกษากองทุนชุมชน เครือข่ายกองทุนข้าว” ของ อริยา เสวตามร์ และคณะ (2547, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2554, น.23) ที่ศึกษาพิธีกรรมกองทุน

ข้าวของเครื่องใช้ของชุมชนชนเผ่า ปกาเกอะญอ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างสรรค์กระบวนการและความหมายของพิธีกรรมของข้าวของกลุ่มชาวบ้านที่ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นสื่อความเป็นตัวตนของเผ่า ปกาเกอะญอ ไม่ได้ยอมคล้อยตามนโยบายรัฐที่เข้ามากำหนดความหมายของประเพณีใหม่ นับเป็นการประดิษฐ์ประเพณีเพื่อเป้าหมายของการสถาปนา การถ่ายทอด นำไปสู่การช่วงชิงความหมายของประเพณีที่ตรงกับความต้องการคนในท้องถิ่นของชนชั้นรากหญ้ากับชนชั้นนำที่มีอำนาจอย่างหน่วยงานรัฐ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า รถแห่เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทสังคมอีสานใหม่ ผ่านการตอบสนองกลุ่มผู้ชมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะรสนิยมทางด้านดนตรี นับเป็นส่วนหนึ่งทำให้รถแห่สามารถสร้างความนิยมและดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ นับเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างหนึ่ง ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเองแต่มีผู้กำหนดและเลือกสรร (Selection) รูปแบบและคุณลักษณะบางส่วนจากวัฒนธรรมอีสานดั้งเดิมมาผสมผสานกับรูปแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งเป็นรูปแบบของประเพณีประดิษฐ์ เนื่องจากรถแห่มีรูปแบบเป็นธุรกิจที่ต้องสร้างผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ให้กับผู้ประกอบการ ทั้งนี้ในอีกด้านหนึ่งการมีกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการเข้ามาเป็นศิลปินหรือการเป็นกลุ่มผู้ชมที่มีส่วนร่วมในการกำหนดและเลือกสรรรูปแบบการแสดงได้แสดงให้เห็นว่าผู้มีอำนาจในการประดิษฐ์ประเพณีไม่ได้เป็นของผู้ประกอบการรถแห่ฝ่ายเดียวแต่ยังมีกลุ่มวัยรุ่นที่มีอำนาจด้วย จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า รถแห่เป็นประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นโดยมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมอีสานอย่างไร และการประดิษฐ์ประเพณีของรถแห่สามารถสืบทอดรถแห่ในฐานะสื่อพื้นบ้านไปสู่วัยรุ่นคนรุ่นใหม่ได้โดยมีคุณลักษณะ บทบาท และหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของรถแห่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นของอีสานและรสนิยมของวัยรุ่น
2. เพื่อศึกษาการสืบทอดของรถแห่ผ่านการประดิษฐ์ประเพณีที่มีกลุ่มวัยรุ่นอีสานเข้ามามีส่วนร่วม

3. นิยามศัพท์

รถแห่ หมายถึง สื่อการแสดงพื้นบ้านรูปแบบขบวนแห่ดนตรีสดที่ใช้ประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรมรูปแบบแห่งของภาคอีสาน เป็นการแสดงบนรถบรรทุกที่ถูกดัดแปลงเพื่อทำการแสดงโดยเฉพาะ รถแห่จะแบ่งออกเป็น 2 ยุคคือ รถแห่ยุคกลางทศวรรษที่ 2530 (มีช่วงเวลาตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2530 จนถึงกลางทศวรรษที่ 2550) เป็นยุคที่รถแห่ก่อรูปขึ้นมาและมีการแพร่กระจายในหลายพื้นที่ในภาคอีสาน และรถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550 (มีช่วงเวลาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2550 จนถึงทศวรรษที่ 2560 เป็นต้นไป) เป็นยุคที่รถแห่มีความทันสมัย

มากขึ้นและมีกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหา ทั้งการเป็นศิลปินรุ่นใหม่และการเป็นกลุ่มผู้ชมที่มีส่วนร่วมกับการแสดงผ่านการเดินบนได้อ

วัยรุ่นอีสาน หมายถึง กลุ่มวัยรุ่น เจเนอเรชันวาย (Generation Y) ที่เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2523-2540 และ เจเนอเรชันแซด (Generation Z) ที่เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2541 เป็นต้นไป ในภาคอีสานเท่านั้น

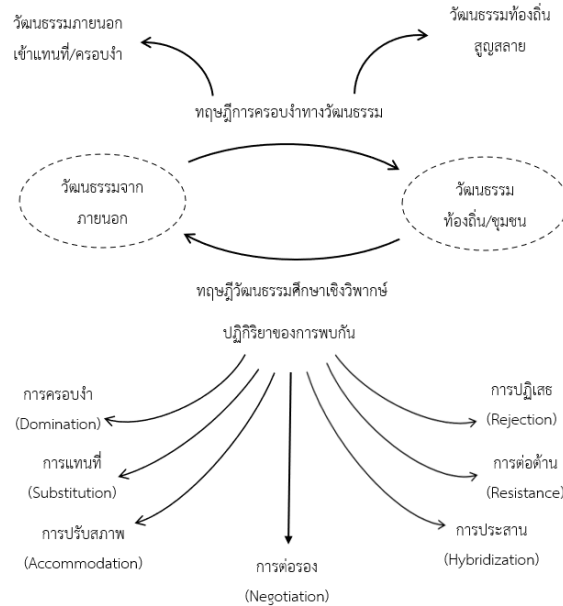
ประเพณีประดิษฐ์ หมายถึง วัฒนธรรมหรือประเพณีที่เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันในปัจจุบันโดยไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกอ้างอิงหรือสืบทอดมาจากอดีตทั้งหมด เป็นการสร้างขึ้นใหม่ผ่านรูปแบบ การประดิษฐ์ประเพณี ซึ่งเลือกสรรรูปแบบวัฒนธรรมในอดีตมาปรับเปลี่ยนหรือผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยแฝงการสร้างประโยชน์ตอบสนองคนบางกลุ่ม โดยในที่นี้หมายถึง การประดิษฐ์ประเพณีของคนอีสาน 2 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าของวงรถแห่ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีต้นทุนทางเศรษฐกิจ และกลุ่มวัยรุ่นอีสานซึ่งเป็นกลุ่มผู้เข้ามาสืบทอดวัฒนธรรมอีสานรุ่นใหม่

4. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดสื่อการแสดงพื้นบ้าน

กาญจนา แก้วเทพ สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ และทิพย์พฐ ฤกษ์สุนทร (2554) อธิบายว่าสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีรูปแบบเป็นตัวบทเปิด (Open Text) ที่เปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การสื่อสารได้ และได้แบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านของไทยออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ สื่อประเพณีพิธีกรรม สื่อวัตถุพื้นบ้าน และสื่อการแสดงพื้นบ้านซึ่งจัดเป็นสื่อที่มักใช้ประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรม มีความเชื่อมโยงระหว่างส่วนมิติทางโลกที่เป็นรูปแบบและเนื้อหาการแสดงกับส่วนมิติทางธรรมที่เป็นความเกี่ยวข้องกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสื่อต้องอาศัยการดำรงรักษาและสืบทอดกลุ่มผู้ชมนอกเหนือจากศิลปิน มีรูปแบบและเนื้อหาที่สะท้อนความเป็นท้องถิ่นและสามารถดึงดูดคนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ง่าย

ปัจจุบันสื่อพื้นบ้านนั้นได้รับผลกระทบหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหาเรื่องผู้สืบทอด การครอบงำทางวัฒนธรรม เป็นต้น สื่อพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดสามารถมีบทบาทที่ตอบสนองชุมชนต่อไปได้ โดย เอียรชัย อิศรเดช และคณะ (2548, อ้างถึงใน วลัยสุภัทร จิยังสุวัต, 2559, น.17) ได้อธิบายเกี่ยวกับการปรับตัวของสื่อพื้นบ้านว่า สื่อพื้นบ้านที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงได้โดยการประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนคุณลักษณะ (Attribute) เก่าบางประการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 2 ความหลากหลายของการพบกันระหว่างสองวัฒนธรรม

ที่มา: ความหลากหลายของการพบกันระหว่างสองวัฒนธรรม. จาก *การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”* (น.155), โดย กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2551, ภาพพิมพ์.

จากภาพที่ 2 กาญจนา แก้วเทพ (2551, น.154-155) ได้อธิบายเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเมื่อเกิดการพบกับวัฒนธรรมภายนอก จะเกิดปรากฏการณ์ที่เป็นความหลากหลายของการพบกันระหว่างสองวัฒนธรรม โดยสามารถตีความได้ 2 รูปแบบได้แก่ การตีความตามทฤษฎีการครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) คือ เมื่อวัฒนธรรมภายนอกมาพบกับวัฒนธรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมภายนอกจะเข้าครอบงำ และส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อย ๆ สูญสลายไป และการตีความตามทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (Critical Cultural Study) คือ เมื่อวัฒนธรรมภายนอกมาพบกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจะเกิดปฏิกริยาที่หลากหลายตั้งแต่การครอบงำ การปฏิเสธ ไปจนถึงการต่อรองที่เป็นการอยู่ร่วมกันของสองวัฒนธรรม โดยลักษณะดังกล่าวนี้นับเป็นการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

กาญจนา แก้วเทพ (2545) อธิบายว่า สื่อพื้นบ้านที่สามารถดำรงอยู่ได้ สามารถปรับตัวและแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ เป็นวงกว้างได้ ส่งผลให้มีความสัมพันธ์กับผู้คนมากขึ้นและเป็นที่ชื่นชอบของคนในพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้น และจนสามารถยกระดับจากสื่อพื้นบ้านเป็น วัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ที่เป็นที่นิยมของคนจำนวนมากได้โดยเฉพาะวัยรุ่น และมักจะมีรูปแบบที่ปฏิเสธวัฒนธรรมหลักของสังคม ซึ่งนำไปสู่มุมมองด้านลบต่อวัฒนธรรมประชานิยมดังกล่าว ลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเห็นได้จากงานศึกษาเรื่องหมอลำซึ่งของ สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ (2544) ที่หมอลำพื้นบ้านมีการปรับตัวนำเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ทันสมัยมาผสมผสาน

กลายเป็นหมอลำซึ่งซึ่งเป็นวัฒนธรรมประชาานิยมที่ผู้คนชื่นชอบเป็นจำนวนมาก แต่ในอีกด้านหนึ่งหมอลำซึ่งก็มักจะถูกมองด้านลบจากการมีเนื้อหาการแสดงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ เช่น เนื้อเพลง ทำเด่นของศิลปิน เป็นต้น

การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน กาญจนา แก้วเทพ (2548) ได้แบ่งออกเป็น 2 ระดับตามแนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ดังนี้

1. การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านในแนวดิ่ง (Vertical) เป็นการวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านตามลักษณะของต้นไม้ที่ต้องสืบทอดครบทุกส่วนแบ่งเป็น 3 ส่วนได้แก่ ส่วนที่ 1 ดอก ใบ ผล เป็นส่วนเนื้อหาที่มองเห็นได้ง่าย เช่น เครื่องดนตรี การแต่งกาย ส่วนที่ 2 ลำต้น เป็นส่วนที่สำคัญที่ทำให้สื่อพื้นบ้านดำรงอยู่ต่อไปได้ เช่น บทร้อง ความสัมพันธ์ระหว่างครูและลูกศิษย์ เป็นต้น และส่วนที่ 3 ราก เป็นส่วนคุณค่าและความหมายซึ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์ เช่น บทบาทหน้าที่ เป็นต้น

2. การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านในแนวนอน (Horizontal) เป็นการวิเคราะห์การปรับตัวว่ามีส่วนใดบ้างที่ต้องดำรงรักษาไว้ ส่วนใดสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามชั้นลำต้นของต้นไม้ 3 ชั้นได้แก่ ชั้นที่ 1 เปลือก เป็นส่วนนอกสุด เป็นส่วนที่ปรับได้และมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ชั้นที่ 2 กระจัง เป็นส่วนถัดมา เป็นส่วนที่ปรับได้บางส่วน และชั้นที่ 3 แก่น เป็นส่วนในสุด เป็นส่วนที่ต้องดำรงรักษาเอาไว้ให้เหมือนเดิม

ในการศึกษารณแห่งผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดสื่อการแสดงพื้นบ้านเพื่ออธิบายคุณลักษณะของรณแห่งที่มีความสัมพันธ์กับบริบทสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานในด้านต่าง ๆ ตามคุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้านเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์การเข้ามามีส่วนร่วมในการประดิษฐ์ประเพณีของกลุ่มวัยรุ่นอีสาน และเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดรณแห่งว่า สามารถสืบทอดคุณลักษณะด้านต่าง ๆ อย่างไร มีส่วนใดเปลี่ยนแปลง หายไปหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถอธิบายรูปแบบการปรับเปลี่ยนของรณแห่งที่เกิดขึ้นจากการเลือกนำวัฒนธรรมสมัยใหม่มาผสมผสาน รวมถึงการที่กลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมรณแห่งจะยังสามารถดำรงรักษาคุณลักษณะส่วนใดเอาไว้ได้โดยไม่เปลี่ยนแปลงหรือส่วนใดมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้รณแห่งสามารถสืบทอดต่อไปได้

4.2 ทฤษฎีหน้าที่นิยมของสื่อพื้นบ้าน

กาญจนา แก้วเทพ (2548) อธิบายว่า สื่อพื้นบ้านจัดเป็นสื่อที่มีบทบาทหน้าที่ตอบสนองชุมชนในด้านต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต แม้จะมีสื่อมวลชนหรือสื่อสมัยใหม่แต่ด้วยการมีคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสื่อพื้นบ้านที่สื่ออื่นไม่สามารถทำหน้าที่ทดแทนได้ ถ้าสื่อพื้นบ้านนั้นไม่สามารถตอบสนองชุมชนได้ก็อาจส่งผลให้สื่อพื้นบ้านหายไป และสื่อพื้นบ้านแม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมแต่บทบาทหน้าที่ที่ในการตอบสนองชุมชนก็ยังต้องมีอยู่ เช่น บทบาทการสร้างความเป็นหนึ่ง สร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน พัฒนาทักษะ ความอดทนภูมิปัญญาและปฏิภาณไหวพริบ ไปจนถึงการปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนแสดงออกเรื่องเพศ

ในการศึกษาการสืบทอดของรถแห่ในฐานะสื่อการแสดงพื้นบ้านจำเป็นต้องวิเคราะห์ในส่วนของ บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านที่ตอบสนองชุมชนด้วย เนื่องจากสื่อพื้นบ้านจะดำรงอยู่ต่อไปได้จำเป็นต้องมีบทบาท หน้าที่ที่ตอบสนองคนในชุมชน การใช้แนวคิดดังกล่าวนี้จะช่วยทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปโดย สัมพันธ์กับบริบทสังคมและคนในชุมชน และจะช่วยให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายที่มีต่อชุมชนของรถแห่ที่ นำไปสู่การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า เนื่องจากรถแห่มีลักษณะเป็นประเพณี ประดิษฐ์ ซึ่งเป็นลักษณะของการใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมมาสร้างขึ้นใหม่โดยแฝงการสร้างผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่ ประดิษฐ์ประเพณี การนำทฤษฎีหน้าที่นิยมของสื่อพื้นบ้านจึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจว่า รถแห่ที่ถูกประดิษฐ์ ประเพณีโดยกลุ่มคนอีสานโดยเฉพาะวัยรุ่น รถแห่จะยังคงมีบทบาทหน้าที่ที่ตอบสนองวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ ของกลุ่มคนที่ประดิษฐ์ประเพณีให้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองกลุ่มคนที่ประดิษฐ์ประเพณีหรือไม่อย่างไร

4.3 แนวคิดประเพณีประดิษฐ์

อีริก ฮอบส์บอว์ม (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551, น.198-199) อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ว่า ประเพณีหรือวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ถูกอ้างอิงหรือสืบทอด มาจากอดีตทั้งหมดจะเลือกสรรรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณี วัตถุ หรือพิธีกรรมบางอย่างจากอดีตมาตีความใหม่ เพื่อเป้าหมายในการสร้างความรู้สึกร่วมกัน เป็นการสร้างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมที่แฝงการตอบสนอง ผลประโยชน์คนที่ประดิษฐ์ประเพณีซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนชนชั้นนำทางวัฒนธรรม (Cultural Elite)

ประเพณีประดิษฐ์จัดเป็นชุดของวิถีปฏิบัติ (A Set of Practices) ที่มีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึง ความต่อเนื่องกับอดีต โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ลักษณะได้แก่ ลักษณะที่ 1 ประเพณีประดิษฐ์ที่ถูกสร้างขึ้นบางอย่าง อยู่ได้นาน บางอย่างอยู่ได้เพียงช่วงเวลาสั้น ๆ และหายไป ลักษณะที่ 2 ประเพณีประดิษฐ์มักเกี่ยวข้องกับการสร้าง สำนึกทางชนชั้นหรือเฉพาะกลุ่มสังคมมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของสังคมโดยรวม และลักษณะที่ 3 ประเพณีประดิษฐ์ ที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือรับใช้วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ด้านการเมืองและเศรษฐกิจของสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยม (อีริก ฮอบส์บอว์ม อ้างถึงใน ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560, น.27-32)

การเปลี่ยนแปลงของรถแห่เป็นการปรับตัวผ่านการประดิษฐ์ประเพณี ซึ่งเป็นการนำสร้างถูกนำ ประเพณี วัฒนธรรมของอีสานดั้งเดิมมาสร้างขึ้นใหม่โดยมีกลุ่มคนอีสานที่เป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดและ เลือกสรร ซึ่งนำไปสู่การสร้างสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยแฝงการสร้างผลประโยชน์ให้ผู้ประดิษฐ์ ประเพณีขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้วิจัยมองว่า ถ้าหากเป็นการประดิษฐ์ประเพณีโดยกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม นอกจากจะสร้างผลประโยชน์ให้กลุ่มคนดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งอีกด้วย

4.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (2563) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรถแท็กซี่กับมาตรการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในโครงการวิจัย “มาตรการควบคุมการบริโภคแอลกอฮอล์ของชุมชนในกิจกรรมรถแท็กซี่จังหวัดขอนแก่น” งานวิจัยดังกล่าวนี้มุ่งศึกษาความนิยมในการใช้งานรถแท็กซี่ประกอบพิธีต่าง ๆ ในภาคอีสาน ซึ่งพบว่า งานบวช เป็นงานที่นิยมจ้างรถแท็กซี่มากที่สุด รองลงมาเป็นงานรีนึ่งต่าง ๆ และงานประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่า แม้รถแท็กซี่จะมีกลุ่มวัยรุ่นมีส่วนร่วมกับการแสดงของรถแท็กซี่ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ดูไม่เหมาะสม เช่น การเต้น การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นก็มีมุมมองที่ไม่ได้ปฏิเสธ ไม่ยอมรับการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มวัยรุ่นทั้งหมด

จากงานวิจัยดังกล่าว มีข้อมูลความสัมพันธ์ของรถแท็กซี่กับคนในท้องถิ่นโดยเฉพาะการใช้งานรถแท็กซี่ประกอบพิธีประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงเรื่องของมุมมองคนอีสานที่มีต่อรถแท็กซี่ซึ่งช่วยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรถแท็กซี่กับคนอีสานมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรถแท็กซี่ในด้านประวัติความเป็นมา แม้จะไม่ละเอียดมากนัก แต่สามารถนำมาใช้เป็นสมมติฐานในการเก็บข้อมูล รวมถึงเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการศึกษาการสืบทอดของรถแท็กซี่ในงานวิจัยนี้ได้

จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์ (2564) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรถแท็กซี่ผ่านกรอบแนวคิดในทางมานุษยวิทยา ดนตรี วัตถุทางวัฒนธรรม และมานุษยวิทยาดิจิทัลในหัวข้อ “รถแท็กซี่อีสาน: มหรสพสัญจรข้ามพรมแดนวัฒนธรรม” โดยผลการศึกษาพบว่า รถแท็กซี่เริ่มก่อตัวเป็นที่นิยมขึ้นมาในปีพ.ศ. 2550–2560 ผ่านการพัฒนาต่อยอดความรู้และทักษะที่เป็นเหมือนต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมท้องถิ่นอีสาน คือ การแห่กลองยาวและหมอลำซิ่ง ผสมผสานเข้ากับเทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นพลวัตที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาของรถแท็กซี่

จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะการเกิดขึ้นของรถแท็กซี่ผ่านการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการปรับตัว รวมถึงยังพบบทบาทหน้าที่ในลักษณะของสื่อพื้นบ้านซึ่งผู้วิจัยไม่ได้กล่าวถึงมากนัก รวมถึงมิติของผู้ชมที่มีส่วนร่วมกับรถแท็กซี่ นอกจากนี้จากข้อเสนอแนะของงานวิจัยดังกล่าวได้แนะนำว่า การศึกษารถแท็กซี่ควรศึกษาแบบองค์รวมมากกว่าศึกษาเฉพาะแค่ตัวรถแท็กซี่ งานวิจัยดังกล่าวนี้จึงสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษารถแท็กซี่ในฐานะสื่อพื้นบ้านที่มีบทบาทหน้าที่ตอบสนองชุมชนในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ยังสามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องได้

5. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์จากเอกสาร (Document Analysis) จากเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และคลิปวิดีโอการแสดงรถแห่ในเว็บไซต์ YouTube และกลุ่ม Facebook โดยจะแบ่งออกเป็นข้อมูลตัวบท (Text) เป็นข้อมูลรูปแบบและเนื้อหาการแสดงของรถแห่ได้แก่ เพลง ดนตรี ภาษา การที่ถูกลำเลียงผ่านการแสดงในวิดีโอ รวมถึงกลยุทธ์หรือวิธีการนำเสนอวิดีโอ ได้แก่ หน้าปกวิดีโอ ชื่อวิดีโอ คำอธิบายวิดีโอ และข้อมูลบริบท (Context) เป็นข้อมูลสภาพแวดล้อมในพื้นที่การแสดงรถแห่ที่ถูกลำเลียงออกมาผ่านวิดีโอได้แก่ บรรยากาศงานแสดงรถแห่ทั้งกระบวนการประกอบพิธีของงานและการมีส่วนร่วมของผู้ชม

2. การสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field Observation) แบบเปิดเผยตัวในพื้นที่การแสดงรถแห่ที่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ในเดือน เมษายน พ.ศ. 2566 โดยจะสังเกตการณ์ในงานบวชที่ใช้ รถแห่ประกอบตั้งแต่ช่วงเตรียมพิธีก่อนเริ่มการแสดงจนจบการแสดงและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องหลังจบการแสดง

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเลือกผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) โดยในบทความนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้องมา 5 คน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: ตารางผู้ให้ข้อมูลในการทำวิจัย

ผู้ให้ข้อมูล	เพศ	อายุ	ความเกี่ยวข้อง
1. อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้)	ชาย	34 ปี	ผู้ทำโครงการวิจัย “มาตรการควบคุมการบริโภคแอลกอฮอล์ของชุมชนในกิจกรรมรถแห่ดนตรีสดจังหวัดขอนแก่น”
2. จารุวรรณ คำคำจันทร์	หญิง	30 ปี	ผู้ทำวิทยานิพนธ์ “รถแห่อีสาน: มหรสพสัญจรข้ามพรมแดนวัฒนธรรม”
3. หนู่ม (นามสมมติ)	ชาย	34 ปี	เจ้าของวงรถแห่ที่ก่อตั้งมา 7 ปีในจังหวัดขอนแก่น
4. สุรพล (นามสมมติ)	ชาย	42 ปี	คนรับทำโมเดลรถแห่ขนาดเล็กที่ใช้เป็นลำโพงได้
5. เอื้อย (นามสมมติ)	หญิง	20 ปี	แดนเซอร์รถแห่และหมอลำซิ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงรถแห่กับวัยรุ่นและวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานและวัฒนธรรมภายนอกอีสาน

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์และเปรียบเทียบการสืบทอดคุณลักษณะ และบทบาทหน้าที่สื่อการแสดงพื้นบ้านของรถแห่ผ่านการประดิษฐ์ประเพณีระหว่างรถแห่ยุคกลางทศวรรษที่ 2530 กับรถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550

6. สรุปผลการศึกษา

6.1 ความสัมพันธ์ของรถแห่กับวัยรุ่นกับวัฒนธรรมต่าง ๆ

รถแห่เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างทศวรรษที่ 2520-2530 แต่ไม่มีหลักฐานเป็นบันทึกปีที่แน่ชัด (จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์, 2564, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2566) หากอ้างอิงหลักฐานจากงานวิจัยเกี่ยวกับรถแห่ของ อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (2563) ที่สรุปว่า รถแห่เริ่มขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 2530 ร่วมกับประวัติการก่อตั้งวงรถแห่ที่มีชื่อเสียงที่มีความเก่าแก่ในภาคอีสาน เช่น “รถแห่ดาวเคียงเดือน” “รถแห่ดาราทองมิวสิค” ที่เริ่มทำรถแห่ในช่วงพ.ศ. 2540 (อริสา อุชิบะ, 2564) จึงสามารถสรุปได้ว่า รถแห่แม้จะมีมาในยุคก่อนทศวรรษที่ 2530 แต่เริ่มก่อรูปขึ้นจากการประกอบเป็นธุรกิจรถแห่อย่างแพร่หลายในภาคอีสานช่วงกลางทศวรรษที่ 2530 จึงนับเป็นยุคแรกเริ่มของรถแห่ และในช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 รถแห่มีการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยขึ้นทั้งด้านอุปกรณ์เทคโนโลยีและดนตรี ทำให้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นแตกต่างจากยุคแรกที่ไม่สามารถดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นได้มากนัก ผู้วิจัยสรุปความเชื่อมโยงรถแห่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานและวัฒนธรรมภายนอกอีสาน ดังนี้

6.1.1 ความสัมพันธ์ของรถแห่กับวัยรุ่น และวัฒนธรรมอีสาน

จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์ (2564) อธิบายว่า รถแห่มีรูปแบบที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง “ขบวนแห่ดนตรีสด” และ “หมอลำซิ่ง” โดยขบวนแห่ดนตรีสดเป็นรูปแบบการแสดงดนตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในภาคอีสานมาอย่างยาวนานโดยเฉพาะประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และในงานวิจัยของ อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (2565, น.212-214) อธิบายเพิ่มเติมว่า ช่วงยุคก่อนทศวรรษที่ 2520 ขบวนแห่ดนตรีสดจะเป็นการแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสานที่เรียกว่า “ลาย” เช่น ลายเต็น ลายลัดลัดพั๊ดพ้าว ซึ่งเป็นรูปแบบดนตรีในกลุ่มหมอลำพื้นบ้าน การแสดงจะเป็นรูปแบบวงดนตรีแตกต่างกันออกไป เช่น แห่กลองยาว แห่พิณ แห่แคน เป็นต้น

กรรณิการ์ ประทุมชาติ (2555, น.81-139) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลองยาวที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน อธิบายถึงรูปแบบวงดนตรีกลองยาวในภาคอีสานว่า วงกลองยาวจะใช้แสดงประกอบประเพณีพิธีกรรมรูปแบบแห่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่เสมอเพื่อสร้างความสนุกสนาน โดยก่อนแสดงจะมีพิธีไหว้ครูและไหว้เจ้าที่โดยของเซ่นไหว้แต่ละวงจะแตกต่างกันไปแต่จะมี “เหล้าขาว” เป็นของเซ่นไหว้เหมือนกันทุกวง นอกจากนี้วงกลองยาวยังมีผู้พ่อนประกอบการแสดงในขบวนแห่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวงดนตรี มีท่าพ่อนรำเฉพาะและมีการแต่งกายที่เป็นชุดของท้องถิ่นอีกด้วย ในอดีตวงกลองยาวจะใช้เพียงแค่เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น แคน พิณ กลองยาว แต่

เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม วงกลองยาวเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาผสมผสานใช้แสดงมากขึ้น เช่น เบส คีย์บอร์ดไฟฟ้า เป็นต้น จากงานวิจัยดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่ารถแห่มีรูปแบบเดียวกับวงแห่กลองยาวซึ่งเป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านประเภทขบวนแห่ดนตรีสดแบบเดียวกัน ทั้งนี้ความแตกต่างของรถแห่กับวงแห่กลองยาวคือ รถแห่จะมีพิธีเตรียมการน้อยกว่า รวมถึงไม่มีกลุ่มศิลปินที่เป็นผู้พ้องประกอบการแสดง ไม่มีการแต่งกายเฉพาะ รวมทั้งจะใช้เครื่องดนตรีสากลในการแสดงทั้งหมดแตกต่างจากวงกลองยาวที่ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า รถแห่จะมีการจ้างงานในระดับปัจเจก เช่น งานบวช เป็นหลัก แตกต่างจากวงกลองยาวที่จะเป็นงานในระดับชุมชน เช่น บุญบั้งไฟ เป็นต้น

สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ (2544, น.70-163) อธิบายถึงประวัติศาสตร์ของหมอลำซึ่งว่ามีต้นกำเนิดจากการละเล่นดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่มีลักษณะเป็นการเปล่งเสียงและถ้อยคำเป็นทำนอง มักเป็นการเล่าเรื่องและมีการโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง ในช่วงแรกการแสดงหมอลำจะใช้ประกอบพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจนพัฒนาขึ้นเป็นมหรสพที่เน้นเรื่องความบันเทิง นอกจากนี้หมอลำยังมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมเพื่อตอบสนองรสนิยมของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษที่ 2530 กระแสความทันสมัยได้เข้ามาในชีวิตประจำวันและส่งผลกระทบต่อรสนิยมสื่อบันเทิงของคนอีสานสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็น ลูกทุ่งหมอลำ ลูกทุ่งคาเฟ่ เพลงสตริงป๊อปปรี๊ด รวมถึง “ดิสโก้เธค” เป็นสถานบันเทิงที่ได้รับความนิยมในหมู่วัยรุ่นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้คนมักจะหาความบันเทิงจากการมีส่วนร่วมกับการเพลงแนวสตริงป๊อปปรี๊ดผ่านการโยกเต้นในรูปแบบต่าง ๆ และมีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพื่อเพิ่มอรรถรสในการเต้น ซึ่งส่งผลให้หมอลำซึ่งมีการเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้เข้ามามีส่วนร่วมผ่านการเต้นและดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์บริเวณหน้าเวทีเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า “เต้นหน้าฮ่าน” ที่ผู้ชมวัยรุ่นจะปลดปล่อยทางอารมณ์ร่วมไปกับการแสดงผ่านการเต้นและดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

รถแห่จะการใช้การแสดงรูปแบบเดียวกับหมอลำซึ่งเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นดนตรีแนวสามช่า การใช้ลายเพลงท้องถิ่นอีสาน เช่น เพลง “เสียงตาน้อย” ซึ่งเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมในรถแห่ปัจจุบันก็ใช้ “ลายศรีโคตรบูรณ” เป็นลายเพลงแบบท้องถิ่นอีสานที่ถูกสืบทอดกันมาหลายสิบปี” (จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2566) นอกจากนี้รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ชมรถแห่และหมอลำซึ่งที่มีความคล้ายกันเป็น “วัฒนธรรมหน้าฮ่าน” ที่ผู้ชมจะมีส่วนร่วมกับการแสดงของศิลปินผ่านการเต้นได้ในลักษณะท่าทางขยับส่วนเอว สื่อถึงเรื่องเพศ รวมถึงมีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ระหว่างเต้น และส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นผู้หญิงและกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) เป็นหลัก จึงเป็นที่มาของคำเรียกว่า “สาวหน้าฮ่าน” การแสดงออกรูปแบบดังกล่าวของกลุ่มวัยรุ่นได้เริ่มปรากฏขึ้นในพื้นที่การแสดงรถแห่อย่างแพร่หลายช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 โดยจะเรียกว่า “การเต้นบั้นเด้า” ผู้ที่เต้นมักจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นผู้หญิงและกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศเหมือนกับสาวหน้าฮ่าน แต่ในรถแห่จะเรียกว่า “ดาวรถแห่” แตกต่างจากช่วงแรกเริ่มที่

ผู้ชมรถแห่หม่อมจะมีส่วนร่วมผ่านการเต้นรำ ฟ้อนเซิ้ง ทั้งหมดนี้จึงแสดงให้เห็นว่า รถแห่ได้รับอิทธิพลมาจากหมอลำ ซึ่งทั้งรูปแบบการแสดงและการมีส่วนร่วมของผู้ชมที่เป็นวัยรุ่น

ผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่แม้รถแห่จะแสดงดนตรีแนวหมอลำซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มดนตรีอีสานเหนือคือ กลุ่มดนตรีที่เป็นวัฒนธรรมในภาคอีสานบริเวณที่ราบสูง เช่น ขอนแก่น มหาสารคาม อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เป็นต้น จัดเป็นการแสดงดนตรีที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับ “หมอลำ” แต่หากเป็นพื้นที่การแสดงรถแห่บริเวณพื้นที่ที่ราบตอนใต้ เช่น บุรีรัมย์ สุรินทร์ นครราชสีมาหรือโคราชก็จะมีการแสดงดนตรีแบบ “กันตรึม” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดนตรีของพื้นที่อีสานใต้อีกด้วย เช่น วง “รถแห่วาริศิลป์อีสาน” เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า รถแห่มีความสัมพันธ์กับดนตรีในภาคอีสานครอบคลุมทุกพื้นที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มดนตรีอีสานเหนืออย่างหมอลำเท่านั้น

6.1.2 ความสัมพันธ์ของรถแห่กับวัยรุ่นและวัฒนธรรมภายนอกอีสาน

งานศึกษาของ เทอร์รี มิลเลอร์ (Terry Miller) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเคนต์ประเทศอังกฤษ (2005, อ้างถึงใน อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน, 2560, น.50) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับดนตรีอีสานพบว่า กลุ่มผู้ฟังเพลงลูกทุ่งในเมืองส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นอีสานที่อพยพเข้ามาทำงานในเมือง จึงมีประสบการณ์ด้านความบันเทิงที่แตกต่างจากเดิมจากตอนอยู่ในท้องถิ่น เมื่อกลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ได้กลับไปยังท้องถิ่นเดิมของตนก็ได้นำรสนิยมความบันเทิงแบบเมืองไปด้วย และได้ส่งอิทธิพลต่อการแสดงดนตรีหมอลำให้ปรับให้มีความทันสมัยแบบในเมืองมากขึ้น เนื่องจากรสนิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของกลุ่มผู้ชม สอดคล้องกับงานศึกษาของ สุริยา สมุทคุปดี และคณะ (2544, น.433-437) ที่พบว่า กลุ่มวัยรุ่นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการแสดงของ หมอลำ ในหลายพื้นที่จากเดิมเป็นหมอลำกลอนที่เน้นความเป็นท้องถิ่น แสดงด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ให้เป็นกลายเป็นหมอลำซึ่งที่มีความทันสมัย มีการนำเอาเครื่องดนตรีสากลอย่าง กลองชุด กีตาร์ไฟฟ้ามาปรับใช้ในการแสดง เนื่องจากในบางพื้นที่กลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มผู้ชมกลุ่มใหญ่ การนำเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาปรับปรุงการแสดงให้มีความทันสมัยแบบหมอลำซึ่งจะสามารถสร้างความชื่นชอบให้กับผู้ชมได้มากกว่า ทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมภายนอกเข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

รถแห่ในยุคปลายทศวรรษที่ 2550 มีการพัฒนาให้มีความทันสมัยขึ้นทั้งด้านดนตรีและเพลงส่วนมากเป็นการนำเพลงที่กำลังเป็นกระแสสังคมมาดัดแปลงทำนองดนตรีให้เป็นแบบหมอลำซึ่ง เช่น “เพลงทรงอย่างแบด” ที่เป็นเพลงร็อก หรือ “เพลงธาตุทองชาวด” ที่เป็นเพลงเร็ป เพลง “ยังดัมบ์ แอนด์ โบรค” (Young Dumb and Broke) ที่เป็นเพลงสากล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำเครื่องดนตรีและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบเครื่องเสียง เทคโนโลยีด้านการถ่ายทำวิดีโอเพื่อใช้ในการเผยแพร่การแสดงผ่านช่องทางยูทูบ (YouTube) อย่าง กล้องโดรน (Cemera Drone) ที่เป็นอุปกรณ์เครื่องบินบังคับขนาดเล็กติดกล้องเพื่อถ่ายทำภาพในมุมสูงหรือ กล้องที่สามารถถ่ายวิดีโอความละเอียดสูงในระดับ 4K มาปรับใช้อยู่เสมอ ส่งผลให้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะจากกลุ่มวัยรุ่น และนับเป็นยกระดับของรถแห่จากสื่อการแสดงพื้นบ้านให้มีลักษณะเป็น

วัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ที่มีความทันสมัย เป็นที่ชื่นชอบของคนจำนวนมาก และมีแพร่กระจายในวงกว้าง และยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีวัฒนธรรมภายนอกไหลเข้ามาในท้องถิ่นอีสานมากขึ้น แต่วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานอย่างรถแห่ก็มีการปรับตัวผ่านการเลือกสรร (Selection) วัฒนธรรมจากภายนอกมาดัดแปลงให้มีเข้ากับวัฒนธรรมอีสานได้

ช่วงราวทศวรรษที่ 2560 กลุ่มคนรุ่นใหม่ในภาคอีสานที่เป็นกลุ่มวัยรุ่น เจเนอเรชันวาย (Generation Y) ที่เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2523-2540 และ เจเนอเรชันแซด (Generation Z) ที่เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2541 เป็นต้นไป ได้เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและสร้างสรรค์สื่อบันเทิงอีสานยุคใหม่มากยิ่งขึ้น ในงานศึกษาของ ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย (2561, น.67) ที่ศึกษาเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งอีสานใหม่พบว่า กลุ่มศิลปินนักร้องที่มีชื่อเสียงและสร้างสรรค์ผลงานเพลงในยุคทศวรรษที่ 2560 จะเป็นผู้ที่มิใช่ช่วงอายุ 20-25 ปี เป็นหลัก เช่น ลำไย ไททองคำ (เกิดพ.ศ. 2541) แซ็ค ชุมแพ (เกิดพ.ศ. 2538) เป็นต้น สอดคล้องกับศิลปินของรถแห่ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เช่น “เจน ไทรอดแห่” “โชค โชคมงคล” “ไบปอ รัตติยา” ซึ่งมีชื่อเสียงมากพอจนสามารถออกซิงเกิ้ลเพลง (Singles) ซึ่งเป็นเพลงเดี่ยวเป็นของตัวเองไว้ใช้ร้องตามงานอีเวนต์และจำหน่ายผ่านการดาวน์โหลด ไปจนถึงการที่สามารถตระเวนรับงานร้องเพลงทั่วประเทศตอนอายุราว 20-30 ปี

พันธกานต์ ทานนท์ (2564) ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์อีสานใหม่ใน MV เพลงลูกทุ่งอีสานและอธิบายปรากฏการณ์ที่วัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ผลิตซ้ำสื่อบันเทิงอีสานยุคใหม่ให้มีรูปแบบและเนื้อหาที่ทันสมัยมากขึ้นในงานว่า มาจากปัจจัยด้านการเปิดรับสื่อต่าง ๆ จากภายนอกมากขึ้นทำให้พฤติกรรมของผู้บริโภคในอีสานยุคใหม่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้ชมเพียงอย่างเดียว แต่มีบทบาทในฐานะผู้ผลิตความหมายใหม่ ๆ ในสื่อบันเทิงเหล่านี้ด้วย นอกจากนี้งานศึกษาของ ไซนิล สมบูรณ์ (2564) อธิบายว่า ภาพยนตร์อีสานยุคใหม่ที่มีการสื่อสารภาพความเป็นอีสานใหม่ มักเป็นผลงานของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีทุนความรู้จากการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงการเคลื่อนย้ายไปศึกษาภายนอกอีสานของกลุ่มคนรุ่นใหม่จากการได้รับทุนการศึกษา และกลุ่มคนเหล่านี้ได้มีทุนทางเศรษฐกิจมากขึ้นจากการได้รับทุนสนับสนุนการสร้างภาพยนตร์จากหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชนทั้งไทยและต่างชาติ นอกจากนี้ยังพบว่ามีบางกลุ่มที่มีทุนทางเศรษฐกิจมากขึ้นจนสามารถออกทุนสร้างภาพยนตร์ด้วยตนเองได้อีกด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นปัจจัยในที่ช่วยส่งเสริมให้กลุ่มวัยรุ่นเข้าถึงองค์ความรู้และทุนทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเข้าถึงเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างอำนาจในการสร้างสรรค์ได้มากขึ้นกว่าเดิม

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า บริบทสังคมอีสานใหม่ส่งผลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานในหลายด้านทั้งการที่วัฒนธรรมภายนอกไหลเข้ามาสู่ท้องถิ่นอีสานมากขึ้น และการที่กลุ่มวัยรุ่นได้เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ จากภายนอกร่วมกับการยกระดับต้นทุนความรู้และทุนทางเศรษฐกิจของกลุ่มวัยรุ่นได้ส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานรวมถึงรถแห่ปรับเปลี่ยนให้มีรูปแบบทันสมัยแบบสากลมากขึ้น โดยมีทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจาก

การตอบสนองรสนิยมของวัยรุ่นที่เป็นผู้ชมและการที่กลุ่มวัยรุ่นเข้ามาขับเคลื่อนจากการเป็นกลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ที่สามารถสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาสื่อวัฒนธรรมแบบตนเองได้

6.2 การสืบทอดคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของรถแห่ผ่านการประดิษฐ์ประเพณี

การวิเคราะห์คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของรถแห่ในฐานะสื่อการแสดงพื้นบ้านผู้วิจัยเปรียบเทียบกับระหว่างรถแห่ยุคกลางทศวรรษที่ 2530 กับรถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550 เพื่อนำไปวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของรถแห่ว่า มีคุณลักษณะใดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สามารถเปลี่ยนแปลงได้บางส่วน หรือไม่สามารเปลี่ยนแปลงได้ตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า ดังนี้

ตารางที่ 2: ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้านของรถแห่

คุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้าน	ยุคกลางทศวรรษที่ 2530	ยุคปลายทศวรรษที่ 2550
1. คุณลักษณะด้านรูปแบบการแสดง	ส่วนใหญ่สืบทอดมาจากขบวนแห่ดนตรีสดและหมอลำซิ่ง	ปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยแบบสากลแต่ยังคงอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นอีสาน
2. คุณลักษณะด้านการปรับเปลี่ยนและสืบทอด	ผู้ประกอบการรถแห่เป็นผู้มีอำนาจปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองผู้ชมในด้านความสะดวกในการใช้งาน	กลุ่มวัยรุ่นเป็นผู้มีอำนาจในการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยตอบสนองรสนิยมวัยรุ่น

ตารางที่ 2: ตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้านของรถแห่ (ต่อ)

คุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้าน	ยุคกลางทศวรรษที่ 2530	ยุคปลายทศวรรษที่ 2550
3. คุณลักษณะด้านความสัมพันธ์กับชุมชน	มีการสืบทอดพิธีและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากขบวนแห่ดนตรีสด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างขวัญกำลังใจ และสร้างสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชน	เป็นสื่อที่มีความเป็นธุรกิจเต็มรูปแบบในลักษณะของวัฒนธรรมประชานิยม โดยที่ยังคงสืบทอดพิธีและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากขบวนแห่ดนตรีสดไว้ได้

4. คุณลักษณะด้านบทบาทหน้าที่ ของสื่อพื้นบ้าน	เน้นสร้างความบันเทิงเพื่อดึงคนใน ชุมชนมามีส่วนร่วมกับสื่อประเพณี พิธีกรรม	เป็นพื้นที่ความบันเทิงปลดปล่อย ทางอารมณ์โดยเฉพาะเรื่องเพศ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นพื้นที่ส่งเสริม และพัฒนาทักษะศิลปินวัยรุ่น
---	---	--

จากตารางที่ 2 สามารถเปรียบเทียบและสรุปปัจจัยการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะสื่อการแสดงพื้นบ้านในแต่ละด้านของรถแห่ระหว่างยุคกลางทศวรรษที่ 2530 กับยุคปลายทศวรรษที่ 2550 ได้ดังนี้

1. รถแห่ยุคกลางทศวรรษที่ 2530 เป็นการประดิษฐ์ประเพณีโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจเป็นคนที่มีความรู้และต้นทุนทางเศรษฐกิจคือ กลุ่มเจ้าของวงดนตรีที่ส่วนใหญ่มีนักดนตรีเป็นชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร โดยคุณลักษณะในยุคนี้ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากขบวนแห่ดนตรีสดและหมอลำซึ่งได้แก่ คุณลักษณะด้านรูปแบบการแสดงที่ศิลปินจะแสดงดนตรีพื้นบ้านด้วยเครื่องดนตรีสากลคล้ายหมอลำซึ่ง แต่จะไม่มีนักร้องสามารถเคลื่อนที่ไประหว่างแสดงและผู้ชมจะมีส่วนร่วมบริเวณรอบพื้นที่รถคล้ายกับขบวนแห่ดนตรีสด โดยมีคนทำหน้าที่คอยควบคุมระบบเสียงต่าง ๆ

ภาพที่ 3 การแสดงรถแห่ประกอบพิธีแห่หน้าคในอดี

ที่มา: จอจัน ยอยักษ์ โปรดักชั่น. (1 เมษายน 2562). รถแห่ดาราทอง รถแห่ในตำนาน แห่หน้าบ้านยาง ปี2551

[Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=0FM_ZgCJCLQ

“บางทีมันก็เหมือนเราจ้างมหรสพ เราจ้างเป็นลำซึ่งคอนเสิร์ตเลยแต่เราเอารถแห่ไป แห่หน้าแห่บวช ก็เหมือนเป็นมหรสพไปเลยในตัว มันก็เลยกลายเป็น 2 in 1 คือ จบในโจทย์เดียวเลย รถแห่กับเวทีคอนเสิร์ตราคามันแตกต่างกันมาก แตกต่างโดยสิ้นเชิงเลยเพราะอย่างระบบรถแห่เท่ากันกับเวทีเลย ด้วยระบบเหมือนกับคอนเสิร์ตเลย”

จิ๊อด (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 2563, อ้างถึงใน อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ, 2565, น.216

จากภาพที่ 3 และคำสัมภาษณ์ของ จี๊ด (นามสมมติ) เจ้าของวงรอตแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น จะเห็นได้ถึงคุณลักษณะด้านการปรับเปลี่ยนและสืบทอด โดยเป็นการคำนึงถึงผู้ชมที่จะเน้นกลุ่มผู้ชมขบวนแห่ดนตรีสดในด้านรูปแบบการใช้งานที่มีความสะดวกกว่าขบวนแห่ดนตรีสดดั้งเดิม สามารถตอบสนองด้านความบันเทิงในรูปแบบหมอลำซึ่งได้ ส่วนคุณลักษณะด้านความสัมพันธ์กับชุมชนจะมีทั้งการใช้แสดงประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น งานบวช งานบุญบั้งไฟ รวมถึงยังคงเป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีและความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างการไหว้ครูและไหว้เจ้าที่ซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ขบวนแห่ดนตรีสด นอกจากนี้รอตแห่งนี้มีคุณลักษณะด้านบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน โดยเฉพาะการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสื่อประเพณีพิธีกรรมจากการเป็นพื้นที่สร้างความบันเทิงแบบหมอลำซึ่งที่ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมปลดปล่อยและผ่อนคลายไปกับการแสดง

จากที่กล่าวมา รอตยุคกลางทศวรรษที่ 2530 เป็นประเพณีประดิษฐ์เกิดขึ้นเพื่อใช้ในการสร้างผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ให้กับกลุ่มผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการประดิษฐ์ประเพณีเป็นหลัก โดยสร้างรูปแบบรอตขึ้นเป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรมประเภทแห่ที่มีมาอย่างยาวนานในภาคอีสานผ่านการสืบทอดคุณลักษณะของขบวนแห่ดนตรีสดดั้งเดิมซึ่งมีความสัมพันธ์ชุมชน ร่วมกับการนำรูปแบบการแสดงแบบหมอลำซึ่งที่ได้รับความนิยมมากกว่ามาผสมผสาน และปรับเปลี่ยนลดพิธีและการเตรียมการต่าง ๆ ลง เช่น การไม่มีผู้รำ ไม่มีการแต่งกายรูปแบบเฉพาะ ลดจำนวนนักดนตรีลงทำให้มีความสะดวกในการจ้างงานไปแสดงมากขึ้นทำให้สามารถจ้างไปแสดงได้ง่ายและราคาถูกลง ทั้งหมดนี้นับว่า รอตตอบสนองความต้องการผู้ว่าจ้างดีกว่าและยังคงสร้างประโยชน์ตอบสนองชุมชนได้ ทำให้รอตได้รับการยอมรับและมีการจ้างงานมากขึ้นซึ่งนำไปสู่ผลประโยชน์เชิงพาณิชย์แก่ผู้ประกอบการรอต

2. รอตยุคปลายทศวรรษที่ 2550 เป็นการประดิษฐ์ประเพณีที่มีกลุ่มผู้อ่านหลากหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็นเจ้าของวง รอตซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจที่มีต้นทุนความรู้และต้นทุนทางเศรษฐกิจ และกลุ่มวัยรุ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมจากการเป็นศิลปินรุ่นใหม่ ในด้านคุณลักษณะของรอตในยุคนี้จะมีทั้งที่สืบทอดมาจากขบวนแห่ดนตรีสดในอดีตและเกิดขึ้นใหม่ โดยคุณลักษณะด้านรูปแบบการแสดง จะมีความทันสมัยตอบสนองรสนิยมวัยรุ่นมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ชมยังเป็นส่วนหนึ่งกับการแสดงร่วมกับศิลปินได้จากการเต้นบนเด้า ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ชมที่เต้นบนเด้าจะเป็นวัยรุ่นเพศหญิงและกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) เรียกว่า ดาวรอตแห่ การเต้นของกลุ่มดังกล่าวจะเป็นที่สนใจแก่ผู้ชมรอบข้าง วิดีโอการแสดงที่เผยแพร่ในสื่อโซเชียลมีเดียของวงรอตแห่ก็มักใช้ภาพกลุ่มดาวรอตแห่ประกอบอยู่เสมอ ทำให้คุณลักษณะด้านการปรับเปลี่ยนและสืบทอด จึงเริ่มหันไปเน้นกลุ่มตอบสนองกลุ่มผู้ชมที่วัยรุ่นเป็นหลักมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยมีการนำเพลงที่ทันสมัยกำลังเป็นกระแสสังคม เช่น ทรงอย่างแบด ธาตุทองชาวด มาดัดแปลงใช้แสดงเป็นหลัก รอตในยุคดังกล่าวนี้จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสื่อการแสดงพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ที่มีการแพร่กระจายเป็นวงกว้างและเข้าถึงกลุ่มคนวัยรุ่นมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4 พิธีไหว้ครูหน้ารถแท็กซี่ปลายทศวรรษที่ 2550

ที่มา: ดีเล็ก สายมันส์. (5 ธันวาคม 2563). จาก Ep5ช่างเอียนนำทีมรถแท็กซี่หลายออนทัวร์ ไหว้ครูก่อนทำการแสดง [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=njg5DpV9KwA>

“ไหว้ครู ไหว้เจ้าที่ต้องทำก่อนการแสดงทุกครั้ง”

หนุ่ม (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2566

จากภาพที่ 4 และคำสัมภาษณ์ของหนุ่ม (นามสมมติ) เจ้าของวงรถแท็กซี่หนึ่งในจังหวัดขอนแก่น รถแท็กซี่ปลายทศวรรษที่ 2550 แม้จะมีความทันสมัยแบบวัยรุ่น แต่รถแท็กซี่นี้สามารถสืบทอดพิธีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เอาไว้ได้ไม่ว่าจะเป็นพิธีไหว้ครู ไหว้เจ้าที่ โดยมีเครื่องเซ่นไหว้แบบเดียวกับขบวนแห่ดนตรีสดในอดีต เช่น เหล้าขาว น้ำแดง ธูปเทียน เป็นต้น รวมถึงยังคงใช้แสดงประกอบสื่อประเพณีพิธีกรรมเป็นหลักไม่ว่าจะโดยเฉพาะในงานบวชแบบในอดีต ซึ่งนับเป็นคุณลักษณะด้านความสัมพันธ์ในฐานะสื่อพื้นบ้านของรถแท็กซี่ปลายทศวรรษที่ 2550

ภาพที่ 5 พิธีเจิมรถแท็กซี่ปลายทศวรรษที่ 2550

ที่มา: โลกบันเทิง โปรดักชั่น. (17 พฤศจิกายน 2564). จาก แม่นายห้างยอดนิยมเจิมรถแท็กซี่ปอสุดอลัง อ. ประจักษ์พุ่มพูน 5,000,000 บาท จัดเต็มระบบเอกซาวด์ ชัยภูมิ [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=tbzGlmQSg4o>

จากภาพที่ 5 เป็นพิธีการjemruehhaeในยุคปลายทศวรรษ 2550 โดยจะเป็นพิธีเมื่อได้ซื้อรถแห่มาใหม่ มักจะทำพิธีก่อนขนอุปกรณ์ที่ใช้ทำการแสดงขึ้นบนรถแห่ โดยจะมีการนิมนต์พระมาทำพิธีเขียนอักขระหรือjemsiyulakhaeจากดินสอพอง ไหว้ดอกไม้ธูปเทียน แขนวนพวงมาลัย และผูกสายสิญจน์ และพรมน้ำมนต์ก่อนจะเชิญให้ญาติผู้ใหญ่ที่เจ้าของรถเคารถพม่าจะเป็นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือครูเข้ามาไหว้ พรมน้ำอบ jemdinsofong หรือสายสิญจน์เพิ่มเติม

ภาพที่ 6 พิธีไหว้แม่ย่านางรถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550

ที่มา: ตามฮอย อารยธรรม. (3 มกราคม 2565). จาก พิธีไหว้แม่ย่านางรถแห่ลำเพลินเตี้ยสะเด็ด [Video].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=tbzGlmQSg4o>

จากภาพที่ 6 พิธีไหว้แม่ย่านาง เป็นความเชื่อเรื่องการคุ้มครองให้เดินทางปลอดภัยและแคล้วคลาดจากอุบัติเหตุ สามารถทำการแสดงได้อย่างราบรื่น โดยจะประกอบพิธีสวดไหว้แม่ย่านางที่หน้าตัวรถโดยมีหัวหน้าวงเป็นผู้นำสวดพิธีพร้อมกับสมาชิกวง มักจะทำก่อนการแสดงใหญ่ที่สำคัญ หรือช่วงก่อนเทศกาลประจำปีที่สำคัญเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยให้เดินทางปลอดภัย ทำการแสดงได้อย่างราบรื่น ไม่ได้ประกอบพิธีทุกครั้งก่อนการแสดง เหมือนกับการไหว้ครูหรือไหว้เจ้าที่

พิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ว่าจะเป็น การไหว้ครู การjemruehhae หรือการไหว้แม่ย่านาง นับเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้ศิลปินของรถแห่และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ในการลงพื้นที่สังเกตการณ์ของผู้วิจัยยังพบว่า กลุ่มวัยรุ่นที่มาเข้าร่วมสื่อบระเพณีพิธีกรรมที่จ้ะรถแห่ประกอบมักจะมีการช่วยงานเจ้าภาพอยู่ทั้งการจัดเตรียมของและพิธีการต่าง ๆ รถแห่จึงเป็นการดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ไปจนถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับผู้ใหญ่ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนรูปแบบหนึ่ง

“งานเป็นแดนเซอร์ รับงานรวมทีม 2 คนขึ้นไป เต้นบนรถแห่ค่าตัว 300 ถ้าเป็นเวทีค่าตัว 500 บางทีก็ไปซ้อมเต้นกันกับเพื่อนให้เข้าจังหวะเพลง”

เอื้อย (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2566

รถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550 ยังมีบทบาทเพิ่มเติมขึ้น เป็นบทบาทในการพัฒนาทักษะและภูมิปัญญาของคน โดยส่วนใหญ่ศิลปินรุ่นใหม่ของรถแห่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่จบในมหาวิทยาลัยในสาขาดนตรีมารับงานแสดง ซึ่งการเป็นศิลปินรถแห่จะช่วยพัฒนาทักษะในด้านดนตรีและสร้างชื่อเสียงให้ศิลปินคนนั้น ๆ ต่อยอดได้ในอนาคต โดยมีนักร้องที่โด่งดังจากรถแห่มากมายในปัจจุบัน เช่น ใบปอ รัตติยา, โชค โชคมงคล, เจน ไทรแห่ เป็นต้น และจากคำสัมภาษณ์ของ เอื้อย (นามสมมติ) แดนเซอร์ของรถแห่ในภาคอีสาน ไม่ได้มีเพียงศิลปินนักร้องนักดนตรีเท่านั้น เนื่องจากรถแห่เป็นพื้นที่เปิดให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้จึงมีกลุ่มที่ใช้พื้นที่การแสดงรถแห่เข้ามาซ่อมพัฒนาทักษะการเต้นเพื่อรับงานเป็นแดนเซอร์อีกด้วย

อีกบทบาทหน้าที่ในฐานะสื่อพื้นบ้านของรถแห่ที่เพิ่มเติมขึ้นมาในยุคปลายทศวรรษที่ 2550 คือ การเป็นพื้นที่ปลดปล่อยทางอารมณ์และแรงผลักดันทางเพศด้วยความสนุกสนานแบบเดียวกับหมอลำซิ่ง โดยเป็นพื้นที่เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้เต้นท่าทางโยกส่วอย่างการเต้นบันไดที่สื่อถึงเรื่องเพศระหว่างการแสดง บทบาทดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมองว่า เกิดขึ้นจากความนิยมของรถแห่มากขึ้นจนคนนิยมจ้างรถแห่มากกว่าหมอลำซิ่ง ส่งผลให้พื้นที่การแสดงหมอลำซิ่งซึ่งจัดเป็นพื้นที่ในการแสดงออกและปลดปล่อยทางอารมณ์ของผู้ชมผ่านการเต้นบันไดลดลง กลุ่มผู้ชมดังกล่าวจึงใช้พื้นที่การแสดงของรถแห่ที่ปัจจุบันเข้ามาแทนที่หมอลำซิ่งแทน สามารถเห็นได้จากความคล้ายกันของ สาวหน้าฮ่าน ในหมอลำซิ่ง กับ ดาวรถแห่ ทั้งหมดนี้จึงแสดงให้เห็นว่า รถแห่ยุคปลายทศวรรษที่ 2550 ที่กลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการประดิษฐ์ประเพณี ได้สร้างผลประโยชน์ให้กลุ่มวัยรุ่นทั้งการเป็นพื้นที่พัฒนาทักษะด้านดนตรี สร้างชื่อเสียง และสร้างความบันเทิงให้ตนเอง ร่วมกับการสร้างผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของผู้ประกอบการรถแห่ด้วย

จากการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของรถแห่ระหว่างยุคกลางทศวรรษที่ 2530 กับยุคปลายทศวรรษที่ 2550 สามารถสรุปการสืบทอดตามแนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า ดังนี้

ส่วนเปลือก เป็นส่วนที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับด้านเนื้อหาการแสดงของรถแห่ทั้งเพลงและดนตรีที่ศิลปินแสดงจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อตอบสนองรสนิยมของผู้ชมอยู่เสมอโดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีกลุ่มผู้ชมเป็นวัยรุ่น โดยมีการนำเพลงสากล และเพลงที่กำลังเป็นกระแสนิยมมาดัดแปลงทำนองดนตรีเพื่อใช้แสดง

ส่วนกระพี้ เป็นส่วนที่มีการปรับเปลี่ยนได้บางส่วน เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งบทบาทระหว่างศิลปินและผู้ชม ที่ผู้ชมกับศิลปินสามารถสลับบทบาทการเป็นผู้ส่งสารกันได้ สามารถเห็นได้จากการที่กลุ่มดาวรถแห่เต้นบันไดจะมีความโดดเด่น และเป็นที่สนใจแก่ผู้ชมนอกเหนือจากศิลปินบนรถแห่ รวมถึงมีการทำหน้าที่หลังฉากของรถแห่ที่จะมีหน้าที่ที่เพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนในมีรายละเอียดในการทำงานมากขึ้นกว่าอดีตไม่ว่าจะเป็นการบันทึกการแสดง การควบคุมการถ่ายทอดสด การมิกซ์เสียง และยังมีคุณลักษณะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสื่อประเพณีพิธีกรรมแต่จะมากขึ้น เนื่องจากความนิยมการจ้างของรถแห่ และมีคุณลักษณะ

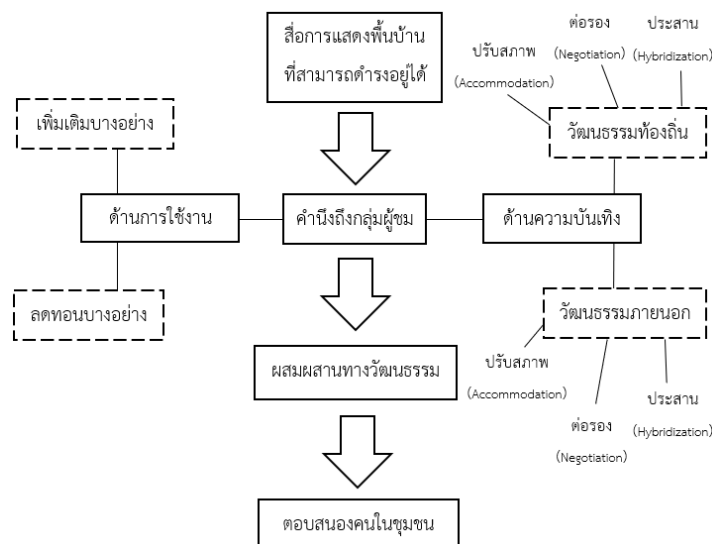
ด้านบทบาทหน้าที่ที่จะมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามยุคสมัย โดยมีบทบาทสร้างความบันเทิงเป็นบทบาทหน้าที่หลักที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคขบวนแห่ดนตรีสดที่ยังไม่มีรถแห่ และมีบทบาทการพัฒนาทักษะ การสร้างความสามัคคี และปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ เพิ่มเติมขึ้นซึ่งเป็นบทบาทที่สร้างผลประโยชน์ให้กลุ่มวัยรุ่น

ส่วนแก่น เป็นส่วนที่รถแห่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เลยคือ เรื่องของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ว่าจะเป็นการไหว้ครู ไหว้เจ้าที่ก่อนการแสดง ไม่ได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการทำพิธีไปจากเดิมแม้รถแห่จะมีความเป็นธุรกิจเชิงพาณิชย์และมีรูปแบบเป็นวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ที่มีเนื้อหาที่ทันสมัย แต่ยังคงสามารถรักษาในส่วนของความสัมพันธ์กับชุมชนในการใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะงานบวช รวมถึงในส่วนของพิธีและความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การไหว้ครู การไหว้เจ้าที่ เอาไว้ได้

7. อภิปรายผล

7.1 รถแห่กับการปรับตัวในฐานะสื่อการแสดงพื้นบ้าน

รถแห่จุดเริ่มต้นมาจากการปรับตัวของขบวนแห่ดนตรีสดในช่วงทศวรรษที่ 2520 ผ่านรูปแบบของการประดิษฐ์ประเพณีที่เลือกสรร (Selection) คุณลักษณะ รูปแบบและเนื้อหาจากวัฒนธรรมต่าง ๆ มาดัดแปลง และสร้างขึ้นเป็นรถแห่ซึ่งเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีความแตกต่างจากขบวนแห่ดนตรีสดดั้งเดิม เนื่องด้วยความสะดวกในการใช้งาน รวมถึงสามารถสร้างความบันเทิงได้มากกว่า รถแห่จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายใน ภาคอีสาน ช่วงกลางทศวรรษที่ 2530

ภาพที่ 7 การปรับตัวของรถแห่ในฐานะสื่อการแสดงพื้นบ้าน

จากภาพที่ 7 เมื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของรถแห่ด้วยแนวคิดของสื่อพื้นบ้านที่มองว่า สื่อการแสดงพื้นบ้านจะมีการปรับเปลี่ยนที่ตอบสนองคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นบทบาทหน้าที่ของ

สื่อพื้นบ้าน ร่วมกับคำอธิบายของ กาญจนา แก้วเทพ (2551, น.154-155) ที่กล่าวถึง สื่อพื้นบ้านที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเมื่อเกิดการพบกับวัฒนธรรมภายนอกจะก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ จะสามารถสรุปการปรับตัวของรถแห่ผ่านการประดิษฐ์ประเพณีออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. การเลือกสรรโดยการลดทอนสิ่งที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้ชม เพิ่มเติมสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของผู้ชม เนื่องจากรถแห่มีการปรับเปลี่ยนที่คำนึงถึงกลุ่มผู้ชมในด้านการใช้งาน ขบวนแห่ดนตรีสดดั้งเดิม เช่น แห่พิณ แห่กลองยาว ที่มีกระบวนการและพิธีเตรียมการเยอะ เช่น การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ การแต่งกายแบบเฉพาะของศิลปิน เช่น การแต่งด้วยชุดประจำท้องถิ่นในวงแห่กลองยาว รวมถึงจำนวนศิลปินและเครื่องดนตรีในการแสดงที่มีจำนวนเยอะตั้งแต่เครื่องดนตรีพื้นบ้านไปจนถึงเครื่องดนตรีสากล รวมถึงมีการเคลื่อนที่ในระยะไกลลำบาก ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของ กรรณิการ์ ปทุมชาติ (2555) ที่พบว่า วงดนตรีกลองยาวศิลปินจะมีการแต่งกายเฉพาะตั้งแต่หน้ากรรณิการ์ ไปจนถึงผู้รำของวง และมีเครื่องดนตรีที่ใช้แสดงมากกว่า 10 ชนิด ทั้งหมดนี้ทำให้การจ้างงานแสดงขบวนแห่ดนตรีสดแต่ละครั้งมีความยากลำบากมากขึ้น รถแห่จึงมีการปรับลดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ ไม่มีการแต่งกายเฉพาะของศิลปิน จำนวนศิลปินที่เล่นเครื่องดนตรีที่มีจำนวน 5 คน เท่านั้น ได้แก่ นักร้องนำ มือเบส มือกีตาร์ไฟฟ้า มือกลองชุด และ มือคีย์บอร์ด และเพิ่มเติมการนำรถบรรทุกขนาดเล็กมาใช้ขนอุปกรณ์เครื่องเสียงซึ่งสามารถเคลื่อนที่ไปแสดงได้ทันที เนื่องจากมีอยู่บนรถพร้อมทำการแสดง

2. การเลือกสรรวัฒนธรรมต่าง ๆ มาผสมผสาน เนื่องจากรถแห่เกิดขึ้นจากการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างขบวนแห่ดนตรีสดกับหมอลำซิ่ง และมีการเลือกนำวัฒนธรรมภายนอกมาดัดแปลงและผสมผสานเพื่อให้สามารถตอบสนองผู้ชมโดยเฉพาะวัยรุ่นได้มากขึ้น โดยส่วนใหญ่แม้จะถูกนำมาผสมผสานแต่ก็ยังคงจุดยืนความเป็นท้องถิ่น โดยสามารถเห็นได้จากรูปแบบและเนื้อหาการแสดงของรถแห่แม้จะมีความทันสมัยมีการใช้เพลงสากลหรือเพลงกระแสนิยมแต่ก็มักจะถูกดัดแปลงทำนองให้เป็นแบบหมอลำซิ่งซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านอีสานอยู่เสมอ การปรับตัวของรถแห่จึงมีทั้งการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานมาแสดงแบบหมอลำซิ่งมาประสานเข้ากับขบวนแห่ดนตรีแบบดั้งเดิม และมีการนำวัฒนธรรมภายนอกทั้งวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมกระแสนิยม เข้ามาผสมผสานโดยมีทั้งรูปแบบของ การปรับสภาพ (Accommodation) ให้เป็นแบบท้องถิ่นอย่าง การเลือกนำเพลงสากลหรือเพลงกระแสนิยมมาปรับใช้ และรูปแบบของการต่อรอง (Negotiation) ที่ยอมรับเพียงบางส่วนอย่างอุปกรณ์ต่าง ๆ เทคโนโลยีประกอบการแสดง และเครื่องดนตรีสากลที่เลือกนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างการใช้เครื่องดนตรีสากลแสดงเลียนแบบเสียงเครื่องดนตรีท้องถิ่น

จากที่กล่าวมา การปรับตัวของรถแห่เป็นลักษณะของการปรับตัวที่มีความสอดคล้องกับการปรับตัวของสื่อพื้นบ้านตามคำอธิบายของ เอียร์ชัย อิศรเดช และคณะ (2548, อ้างถึงใน วลัยชัยภัทร จิยังศ์วัต, 2559, น.17) ที่อธิบายถึงความสามารถของสื่อพื้นบ้านที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมผ่านการประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนคุณลักษณะ (Attribute) เก่าบางประการให้สอดคล้องสภาพการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไป

ของบริบทสังคม โดยดำรงรูปแบบและลักษณะเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ แต่อาจยอมลดทอนหรือรื้อถอนตลอดจนสร้างสรรค์องค์ประกอบบางประการในสื่อนั้นเพื่อให้สอดคล้องต่อไปได้

7.2 รถแห่กับการสืบทอดของกลุ่มวัยรุ่นผ่านการประดิษฐ์ประเพณี

สื่อพื้นบ้านในปัจจุบันมักจะประสบปัญหาการสืบทอดไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ เนื่องจากสื่อพื้นบ้านมักจะถูกมองว่า มีความล้าหลัง มีพิธีและกระบวนการต่าง ๆ ที่เข้มงวด ทั้งการฝึกฝนศิลปิน ขั้นตอนการประกอบพิธี รวมถึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมได้ ส่งผลให้สื่อพื้นบ้านเริ่มไม่มีคนสนใจและเสื่อมถอยลงเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องของการครอบงำทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการไหลของวัฒนธรรมจากภายนอกโดยเฉพาะวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture) ที่ตอบสนองรสนิยมของคนรุ่นใหม่ได้ดีกว่า การสืบทอดสื่อพื้นบ้านในหลายประเภทจึงไม่สามารถดึงดูดกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมได้มากนัก

รถแห่เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งจัดเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทที่มีข้อเด่นคือ การสร้างความบันเทิง มีรูปแบบที่เปิดโอกาสให้มีการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาใหม่ ๆ ได้ (Open Text) และมีการปรับเปลี่ยนที่คำนึงถึงผู้ชม ซึ่งแตกต่างจากสื่อประเพณีพิธีกรรม และสื่อวัตถุพื้นบ้านที่จะมีพิธีและกระบวนการที่เข้มงวดเปลี่ยนแปลงได้ยาก ทั้งนี้แม้สื่อการแสดงพื้นบ้านจะเปิดโอกาสให้คนสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาได้อย่างเต็มที่โดยการปรับตัวทั้งหมดนี้จะมีคุณลักษณะบางส่วนที่ปรับเปลี่ยนอยู่เสมอเป็นส่วนเปลือก บางส่วนที่ปรับเปลี่ยนได้บางส่วนเป็นส่วนของกระดูก และส่วนที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เป็นส่วนแก่น ซึ่งรถแห่สามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดีโดยรักษาบทบาทหน้าที่ในการใช้งานประกอบประเพณีพิธีกรรมเพื่อสร้างความบันเทิง และดึงคนในชุมชนมามีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังมีการรักษารสนิยม พิธีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสิ่งเร้นลับศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การไหว้ครู ไหว้เจ้าที่ เอาไว้ได้แม้จะมีรูปแบบและเนื้อหาที่มีความทันสมัยแบบวัยรุ่น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวเพื่อสืบทอดของสื่อการแสดงพื้นบ้าน จะมีลักษณะเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดที่ส่วนใหญ่จะเป็นอำนาจของผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็น ครูที่เป็นผู้สอน หรือหน่วยงานรัฐที่มีงบประมาณเข้ามาสร้างนโยบายสนับสนุน เช่น งานวิจัยของ สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2551) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของสื่อพื้นบ้านในหัวข้อ “การสืบทอดสื่อพื้นบ้านทุ่งตึก จ.จันทบุรีเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน” ที่หน่วยงานรัฐเข้ามาประสานงานกับผู้ที่มีความรู้ที่ส่วนใหญ่เป็นครูและเป็นที่ยอมรับในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมที่เป็นการสืบทอด หรืองานวิจัยของ ทิพย์พชร กฤษสุนทร (2552) ที่ได้ศึกษาในหัวข้อ “การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา” ที่มีการพยายามจะนำสื่อดังกล่าวมาปรับเปลี่ยนเพื่อสอนในโรงเรียนโดยกลุ่มครูที่เป็นศิลปิน ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า อำนาจในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบและเนื้อหาที่สืบทอด ส่งต่อไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่จะเป็นของผู้ใหญ่เป็นหลัก การดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นเข้ามาเพื่อสืบทอดสื่อพื้นบ้านจึงมีรูปแบบที่เป็น “ผู้ใหญ่กำหนดให้เด็ก” แม้จะสร้างการมีส่วนร่วมให้กับกลุ่ม

เด็กวัยรุ่นผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ แต่ก็ยังคงเป็นรูปแบบที่ผู้ใหญ่กำหนดไว้ รูปแบบและการแสดงของสื่อพื้นบ้านดังกล่าวจึงยังคงเนื้อหาตามความคิดแบบผู้ใหญ่ที่แตกต่างกับความคิดหรือความชื่นชอบของเด็กวัยรุ่น ส่งผลให้กลุ่มวัยรุ่นไม่สนใจในสื่อพื้นบ้านจนเกิดเป็นปัญหาในการสืบทอดสื่อพื้นบ้านจากกลุ่มคนรุ่นใหม่

รถแห่เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่ประสบความสำเร็จในการดึงกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ทั้งการสืบทอดผ่านการเป็นผู้ประกอบกิจการวงรถแห่ การเป็นศิลปินรุ่นใหม่ รวมถึงสามารถดึงผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นมาเข้าร่วมกับการแสดง ผู้วิจัยมองว่า ปัจจัยสำคัญคือ การที่รถแห่เป็นประเพณีประติมากรรมที่เกิดขึ้นจากการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาปรับใช้ทำให้เกิดการสร้างสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกันทั้งผู้ใหญ่และวัยรุ่น รวมทั้ง “สร้างผลประโยชน์ตอบสนองทุกฝ่าย” ตั้งแต่ผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจของผู้ประกอบการรถแห่ ผลประโยชน์ในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลประโยชน์ในด้านการใช้งานของกลุ่มผู้ใหญ่ และเป็นพื้นที่ความบันเทิงปลดปล่อยอารมณ์ที่ตอบสนองรสนิยมวัยรุ่นเป็นหลัก แต่ยังไม่ได้ทั้งรสนิยมความบันเทิงแบบท้องถิ่นอย่างเพลงหมอลำซิ่ง

“พวกเด็บบนนี้มีนานแล้ว ถ้ารู้จักหน้าอ่านหมอลำซิ่ง ไม่ใช่เรื่องใหม่...ถ้าไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน ก็ไม่เป็นไร มาเต้น ๆ กันเดี๋ยวก็เลิก แต่ถ้าถามว่าเป็นตัวอย่างที่ดีไหมก็คงไม่”

สุรพล (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2566

ในอีกด้านหนึ่งแม้รถแห่จะมีกลุ่มวัยรุ่นเข้ามาประติมากรรมสร้างเป็นพื้นที่ปลดปล่อยทางอารมณ์และแสดงตัวตนผ่านการเต้นบั่นเด้า ซึ่งเป็นการจะแสดงออกเรื่องเพศกันอย่างเปิดเผย แต่กลุ่มผู้ใหญ่ก็ไม่ได้ปฏิเสธและห้ามทั้งหมด จากคำสัมภาษณ์ของ สุรพล (นามสมมติ) เจ้าของแฟนเพลงเฟซบุ๊กที่รับจ้างทำโมเดลรถแห่ที่มองว่าลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบในวัฒนธรรมหน้าอ่านซึ่งเกิดขึ้นในภาคอีสานมาอย่างยาวนาน ไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ แม้จะมีมุมมองว่าเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธไม่ยอมรับ นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการประติมากรรมประเพณีที่มีการอ้างอิงวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คนเกิดสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง ทั้งหมดนี้จึงส่งผลให้รถแห่เป็นสื่อการแสดงพื้นบ้านที่ประสบความสำเร็จในการสืบทอดและดำรงอยู่ต่อไปได้ในยุคปัจจุบัน

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. การศึกษารถแห่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบและเนื้อหาจากวัฒนธรรมสากลและกระแสนิยมที่ตอบสนองรสนิยมความบันเทิงผู้ชมวัยรุ่นได้ ผู้ประกอบการรถแห่ที่มีกลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มเป้าหมายจึงควรใช้แนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบเนื้อหาการแสดงของรถแห่ให้ทันสมัยตามกระแสสังคมเพื่อตอบสนองวัยรุ่น

2. การศึกษารรณห้ได้แสดงให้เห่นถึงความสำเร็จในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานไปสู่กลุ่มวัยร่น เนื่องจากกลุ่มวัยร่นมีส่วนร่วมในการกำหนดและสร้างสรรค์เนื้อหาได้ การทำโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งของคนในชุมชนและหน่วยงานรัฐ จึงควรเปิดโอกาสให้กลุ่มวัยร่นได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาในกระบวนการสืบทอดมากขึ้น

8.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษารรณห้ในบริบทของสื่อการแสดงพื้นบ้านในภาคอีสานเท่านั้น เนื่องจากรรณห้มีการแพร่กระจายไปสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคอื่น ๆ จึงควรศึกษารรณห้ที่อยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง

2. การศึกษารรณห้ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field Observation) ซึ่งมีข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการลงพื้นที่และการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก และเนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนภาคกลางจึงเป็นการวิเคราะห์ด้วยมุมมองของคนนอกวัฒนธรรม (Etic View) ในการศึกษาเกี่ยวกับรรณห้ครั้งต่อไปจึงควรใช้การศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เพื่อให้มีระยะเวลาในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก ทั้งในด้านข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นของคนอีสานที่มีต่อรรณห้และการเข้ามามีส่วนร่วมของวัยร่น และควรวิเคราะห์ในมุมมองของคนในวัฒนธรรม (Emic View) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างในด้านมุมมองการสร้างความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมของรรณห้

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ประทุมชาติ. (2555). *กลองยาว : การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวัฒนธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2551). *การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”*. ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ, สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์, และทิพย์พชร ฤกษ์สุนทร. (2554). *สื่อพื้นบ้านศึกษาในสายตานิติศาสตร์*. ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). *เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม*. ภาพพิมพ์.
- _____. (2548). *สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จารุวรรณ ตัวคำจันทร์. (2564). *รถแห่อีสาน: มหรสพลัญจระข้ามพรมแดนวัฒนธรรม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- ไชนิล สมบูรณ์. (2564). *อีสานแมส/อีสานใหม่: กระแสนิยมของภาพยนตร์อีสานและการประกอบสร้างความเป็นอีสานตั้งแต่ทศวรรษที่ 2550*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, คณะนิเทศศาสตร์, สาขานิเทศศาสตร์.
- ทิพย์พชร ฤกษ์สุนทร. (2552). *การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาสื่อสารมวลชน.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). *ประเพณีประติษฐ์ ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พันธกานต์ ทานนท์. (2564). *มิวสิกวิดีโอเพลงลูกทุ่งอีสานกับการสื่อสารอัตลักษณ์อีสานใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, คณะนิเทศศาสตร์, สาขานิเทศศาสตร์.

วลัญช์ภัทร จิยังสุวัต. (2559). กระบวนการเปลี่ยนแปลงสื่อพื้น บ้านการพ่อนเล้าพ่อนเทียน. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ, สาขานิเทศ
ศาสตร์และนวัตกรรมการ.

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. (2551). การสืบทอดสื่อพื้นบ้านแห่งดึก จ.จันทบุรี เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, สาขานิเทศศาสตร์.

สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ. (2544). โครงการวิจัย คนชิงอีสาน: ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียงสะท้อน
ของคนทุกขในหมอลำชิงอีสาน. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี สุรนารี.

http://www.tnrr.in.th/?page=result_search&record_id=327206

อริสา อุชิปะ. (2564). รู้จักรถแห่ พื้นที่ความบันเทิงม่วนคักของอีสาน.

<https://today.line.me/th/v2/article/vWVXqK>

อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ. (2563). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์มาตรการควบคุมการบริโภคแอลกอฮอล์ของชุมชนใน
กิจกรรมรถแห่ดนตรีสดจังหวัดขอนแก่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
แผนงานศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.) คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

<http://cas.or.th/cas/?p=8358>

_____. (2565). รถแห่ดนตรีสด: ความนิยมในการจัดกิจกรรมของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ประเทศไทย, วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 10(1), 208-223.

อุกฤษฏ์ เฉลิมแสน. (2560). รายงานการวิจัย การต่อรองอัตลักษณ์อีสานของวัยรุ่นอีสานยุคดิจิทัล.

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. <https://www.academia.edu/38100117/รายงานการ>

วิจัย_การต่อรองอัตลักษณ์_อีสานของวัยรุ่น_อีสานในยุคดิจิทัล_NEGOTIATING

_ISAN_IDENTITY_AMONG_ISAN_ https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:

182962YOUTH_IN_THE_DIGITAL_AGE